

„Megbocsátani lehet, de felejteni soha!”

Az elhurcoltakra emlékezett a város

Több ezer 14-60 év közötti férfit hurcoltak el 1945. január 8-án Érdről és a környező településekről malenkij robotra. Embertelen körülmények között, gyűjtőtáborban majd szovjet munkatáborokban éltek – és jórészt el is pusztultak – ezek az ártatlanul elvitt férfiek, fiúk, apák. Emléküket évtizedekig csak titokban ápolhatták hozzátartozóik, akik szeretteikről semmit sem tudva várakoztak évekig: hátha egyszer mégis hazatérnek. Rájuk, az elhurcoltakra emlékeztek múlt vasárnap az érdi templomokban és az Elhurcoltak emlékműve előtt.

A város vezetése főhajtással emlékezett meg az ártatlanul elvitt érdi férfiakkól

Három-hat ezer érdi és környékbeli férfit és alig felserdült fiút hurcoltak el 1945. január 8-án az akkori Szovjetunió hadifogoly- és munkatáboraiiba, malenkij robotra. A jelenlegi Alsó és Felső utcában lakó férfiakat már január 6-án elvitték otthonukból, 8-án pedig – azzal az ígérettel, hogy igazoló papírt és munkát kapnak a szovjet hatóságtól – minden érdi férfinak meg kellett jelennie a vásártéren (ami a régi buszpályaudvar helyén volt). Innen aztán Ercsin át a különböző gyűjtőtáborokba (Szegedre, Bajára, Temesvárra) hurcolták őket. Aki túlélte az itteni embertelen körülményeket, a Donyec-medence szénbányáiba, illetve a Kaukázus-vidék munkatelepeire került. A legtöbbben nem tértek haza. Sokan meghaltak már a gyűjtőtáborokban, ahol a tifusz és az éhezés pusztított. Mások a munkatáborokban

vesztették életüket (és ma is gödrökben, névtelen sírokban, ismeretlen helyen nyugszanak), és a legszerencsésebbek is csak két-három, vagy akár tíz évvel később kerültek haza a családjukhoz, többnyire megromlott egészségi állapotban. Az elhurcoltakról nem készült nyilvántartás, ahogy az elhunytakról sem – az itthon maradtakat nem értesítette senki a halálesetről. Volt, ahol évtizedekig bíztak abban, hogy a család fő egyszer csak megérkezik. A csonkává tett családok nem kaptak az államtól anyagi segítséget – családi pótlékot, özvegyi nyugdíjat, árvasági segélyt –, sőt, beszélni sem lehetett az apa, a férj, a fivér elhurcolásáról még évtizedekig. Kárpótolni veszteségükért az érintett férfiakat és családjaikat nem lehet, amit átéltek, arra nincs gyógyír – méltó módon emlékezni azonban nemcsak

szabad az elmúlt húsz évben, hanem kell is. Érd önkormányzata helyi emléknappá nyilvánította január 8-át, és az 1998-ban felállított Elhurcoltak emlékműve előtt (ami Domonkos Béla szobrászművész alkotása) minden évben megemlékezik a város, illetve a hozzátartozók és a még élő hadifoglyok a malenkij robotra hurcoltakról. A templomokban is imádkoztak ezen a napon az elhurcoltakért. Vasárnap már kora reggel égetek a gyertyák az úJVárosi katolikus templomban felállított emlékhelyen. Sorra érkeztek a hozzátartozók és megemlékezők, egy-egy imával, főhajtással megemlékezve a malenkij robotra elhurcolt fiúkról, férfiakról. A Kálvin téri református templomban évekkel ezelőtt emléktáblát emeltek a II. világháború áldozatainak és az elhurcoltaknak. A január 8-i istentiszteleten ezt az emléktáblát koszorúzta meg T. Mészáros András polgármester, majd a hozzátartozók helyezték el virágaikat. Az emléktáblán több név is olvasható: köztük van az egykori főgondnoké, az énekvezéré és a presbitereké. Őket is elhurcolták 1945 januárjában. A református istentiszteleten édesapjáért imádkozott Csobánczi Rudolfné is, akit 1945. január 8-án látott utoljára. – Minden házba beszóltak, hogy a férfiak főbelövés terhe mellett jelenjenek meg a vásártéren igazolásért. Édesanyám mondta apámnak, ne menjen, de apám azt mondta, nem tett ő olyat, ami miatt félnie kellene bármitől is. Ekkor láttuk

utoljára. Negyvenhárom éves volt. Mikor megtudtuk, hogy Szegedre hurcolták az érdieket, édesanyám utánament, de addigra elvitték Temesvárra. Azóta nem hallottunk róla, hírt sem hozta senki, mi történt vele. Édesanyám egyedül nevelt fel engem és a nővéremet – mesélte Csobánczi Rudolfné. Mivel halotti anyakönyvi kivonatot nem tudtak felmutatni az eltűnt édesapáról, soha semmiféle özvegyi és árvasági segélyben nem részesültek. Édesanyjuk rengeteget dolgozott, hogy egy-maga eltartsa a családot.

– Édesanyám haláláig hazavárta apánkat. Kerestette is, de hiába. Nem ment férjhez újra – ahogy más, hasonló sorsú asszonyok sem –, hiszen mindig reménykedett abban: édesapánk még hazatér – tette hozzá az idős asszony, aki nemcsak a templomi, de az emlékmű előtti megemlékezésen is részt vesz minden évben.

A dermesztő szél sem tartotta vissza a leszármazottakat, túlélőket, megemlékezőket attól, hogy leróják kegyeletüket Domonkos Béla szobrászművész alkotásánál. Az összegyűlteket T. Mészáros András polgármester köszöntötte. Mint hangsúlyozta: az utódoknak elmesélt személyes szenvedéstörténetek, a közösség megtartó emlékezete, a helytállás, az önfeláldozás szinte hihetetlen példái, az idős és a fiatal generációk párbeszéde felidéz, szembesít és tanít.

– Egy kellően ki nem beszélt korról mond igazat. De az igaz emlékezés akkor lesz valóban gyógyító, akkor lesz az életet védő, ha meglátjuk az utódok tekintetében is a tanulságot: embernek maradni minden körülmények között kötelező! Mi is szegülhetne szembe mindazzal a gazemberséggel, ami

Aradszki András országgyűlési képviselő is elhelyezte koszorúját az emlékmű talapzatánál

Érden az elhurcoltakkal történt, ha nem az emberség, a bátorság és az emlékezet?! Az önmagáért és társaiért – a hazatérő harminchatért – kiállt magyar fiatal embersége és bátorsága éppúgy, mint az elhurcoltakat követő anyáké, apáké, hozzátartozóké. És az emlékezet, amellyel megismerjük a múltat, a jövőben nem feledjük az áldozatokat, nem feledjük a hőseket. És örökre eszünkbe vessük a tetteseket – zárta szavait a polgármester.

Az ünnepi beszédet Romits Antal, a II. Világháborús

Domonkos Béla szobrászművész alkotása a férjét, fiát, édesapját visszaváró asszonyt ábrázolja

Emlékműbizottság elnöke mondta el, aki maga is megélte a gyűjtőtábor borzalmait – nem volt még 18 éves, amikor elhurcolták Baján át Temesvárra. A megemlékezésen felelevenítette az átélt borzalmakat: a kéthetes utazást hiányos öltözékben, minimális élelemmel tette meg sorstársaival együtt. A temesvári lágerben étlen-szomjan, férgekkel teli barakkokban senyvedtek. Naponta háromszáz ember hunyt el a haláltábornak is nevezett temesvári gyűjtőhelyen. Horvát nyelvtudásával egy szovjet tábornok elé állt: elmondta, hogy – több más Érdről elhurcolt fiatal társával együtt – sosem volt katona; malenkij robotra jelentkezett, ehelyett azonban a lágerben kell szenvedniük. Bátor fellépésével elérte, hogy engedélyt kapott a fiatalok összegyűjtésére, és hetvenkét fiút hozott haza a halálból.

– Január elején igen sok érdi családban gyászolnak. Felidézik a múlt emlékét, szívük mélyén újra elsiratják szeretteiket, akik egy kegyetlen korszak névtelen áldozatai. Névtelenek, mert

– Itt teszem fel a kérdést: kinek volt joga ártatlan emberek életét elvenni, családokat tönkretenni? Milyen erkölcsi alapon álltak a hatalommal rendelkezők? És felteszem a kérdést nekünk, hazatérőknek is: eleget tudunk-e tenni a légerekben tovább senyvedő sorstársaink utolsó kérésének? „Ha majd hazatértek, sorstársak, vigyetek hírt rólunk a szeretteinknek, hogy még élünk, és segítsetek rajtunk, hogy mielőbb hazatérhessünk mi is!” Sajnos, a könyörgésüket nem tudtuk teljesíteni, mert az előző korszak politikai ereje ezt a lehetőséget nem adta meg. Sőt, kísérletet sem tettek, hogy hazasegítsék őket! Ha a XX. század vérzivataros éveiről szóltak is a történészek, írásaikból rendszerint kimaradtak a malenkij robotban, gulágokban senyvedők. Ha mégis megemlégtették, számukat nevésegesen csekélynek tüntették fel, életkörülményeiket pedig a valóságosnál sokkal jobbnak.

– A lágerben fogadalmat tettem: ha a Jóisten hazasegít szeretteimhez, mindent el fogok követni, hogy emléket állítsak azoknak, akik velem együtt szenvedtek, és nem térhettek haza. Istennek hála, hogy az önkormányzat és Domonkos Béla szobrászművész közreműködésével valóra vált az álmom, és 1998. október 4-én felszentelésre került az emlékmű. Emlékezzünk főhajtással a haza nem tértekre, emléküket világítsa meg mindenkor a nap sugara, az est fénye. Szenvadásük Érd és a környező települések történelmének része, egyben múltunk, mely nélkül nincs és nem is lehet jövőnk sem – zárta szavait Romits Antal, hangsúlyozva: megbocsátani lehet, de felejteni soha!

A megemlékezésen közreműködött még a Harmónia Vegyeskar, illetve Bacsó Bence, a Vörösmarty gimnázium diákja, aki Wass Albert egyik versét mondta el. A rendezvény koszorúzással zárult: elhelyezte virágait Aradszki András országgyűlési képviselő, a városvezetés, a pártok és a városi civil szervezetek, valamint a túlélők és a hozzátartozók is. Aki pedig szeretett volna elbeszélgetni sorstársaival, a többi hozzátartozóval, megtehetette a Szepes Gyula Művelődési Központban rendezett baráti találkozón.

Ádám Katalin

A hozzátartozók gyertyát gyújtva emlékeztek elhurcolt szeretteikre az úJVárosi katolikus templomban